

УДК 371.132

Тетяна ПИЛАЄВА

ORCID 0000-0002-7897-5428 кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

м. Харків (Україна)

tvpilasha@gmail.com

Вікторія ЯЦЕНКО

ORCID 0000-0002-7785-6857 кандидат педагогічних наук

старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків (Україна)

l.w.v1806@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

FUTURE EDUCATOR'S PROFESSIONAL CULTURE FORMATION

У статті досліджується проблема формування професійної культури майбутнього педагога як носія загальної культури за умови постійного професійного самовдосконалення та самореалізації з метою цілеспрямованого виховання молоді в духовно-моральних цінностях. Метою статті є розкриття поняття професійна культура та визначення особливостей формування професійної культури в умовах закладу вищої освіти. Автори розглядають дефініції понять «культура», «професійна культура», та наголошують, що професійна культура виступає особистісною якістю майбутнього педагога в умовах залучення до певної педагогічної діяльності. В статті проаналізовано низку підходів до формування культури особистості фахівця: теоретичні підходи (філософський, науковий, соціально-психологічний); системний, діяльнісний (контекстний), особистісно орієнтований. Звернено увагу на

поняття «стиль спілкування», яке розглядається як індивідуально-типологічні особливості взаємодії між людьми. Розглянуто стилі спілкування: творчий, дружній, дистанційний, діловий, позитивний. В статті визначені тенденції та сформульовані принципи формування професійної культури фахівця. Звернено увагу на залежність формування професійної культури фахівця від ступеня розвитку професійної свободи та творчої самореалізації фахівця. Звернено увагу на формування мотивації студентів, розглянуто безпосередні та опосередковані мотиви. Виділено та проаналізовано основні блоки формування професійної культури фахівця: інваріантний, соціально-професійний і спеціальний. Зроблено висновок, що формування професійної культури це процес цілеспрямованої взаємодії педагога і студента з освоєння майбутніми педагогами зразків поведінки і діяльності, заснованих на нормах і цінностях професійної культури; для формування професійної культури майбутнього педагога необхідно створити інтерактивне середовище, засноване на дотриманні культурних норм і правил, що сприяє формуванню системного мислення фахівця, пізнавальних та професійних мотивів та інтересів; встановити суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем і студентом, а також створити сприятливу психологічну атмосферу в студентській групі, дружньому середовищі, що дозволить сформувати позитивне ставлення майбутнього фахівця до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: культура, професійна культура, педагог, стилі спілкування, мотивація, взаємодія.

Tetiana PYLAIEVA,
ORCID 0000-0002-7897-5428 Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor
Associate Professor of the chair of Pedagogy, Foreign philology and translation
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Kharkiv, Ukraine
tvpilasha@gmail.com
Viktoriiia Yatsenko

ORCID 0000-0002-7785-6857 Candidate of Pedagogical Sciences
Senior Lecturer of the Department of Theory and Methodology of Preschool
Education
Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of
Kharkiv Regional Council
(Kharkiv, Ukraine).
l.w.v1806@gmail.com

THE PROBLEM OF FUTURE EDUCATOR'S PROFESSIONAL CULTURE FORMATION

The article investigates the problem of professional culture formation of the future educator as a carrier of general culture under the condition of constant professional self-improvement and self-realization for the aim of purposeful education of youth in spiritual and moral values. The purpose of the article is to reveal the concept of professional culture and to determine the features of the professional culture formation at a higher education institution. The authors consider the concepts of «culture», «professional culture», and emphasize that professional culture is a personal quality of the future teacher in terms of involvement in certain pedagogical activities. The article analyzes a number of approaches to the formation of the specialist's personality culture: theoretical approaches (philosophical, scientific, socio-psychological); systemic, activity (contextual), personality-oriented. Attention is paid to the concept of «communication style», which is considered as individual-typological features of interaction between people. Communication styles are considered: creative, friendly, remote, business, positive. The article identifies trends and formulates the principles of specialist's professional culture formation. Attention is paid to the dependence of the specialist's professional culture formation on the degree of professional freedom development and creative specialist self-realization. The article considers the students' motivation formation, direct and indirect motives are considered. The main blocks of formation of professional culture of a specialist are highlighted and analyzed: invariant, socio-professional and special.

It is concluded that the professional culture formation is a process of teacher and student purposeful interaction with the development of future teachers of patterns of behavior and activities based on the norms and values of professional culture; to form the future teacher professional culture it is necessary to create an interactive environment based on the observance of cultural norms and rules, which contributes to the formation of systematic thinking of the specialist, cognitive and professional motives and interests; its necessary to establish a subject-subject relationship between a teacher and a student, as well as to create a favorable psychological atmosphere in the student group, a friendly environment that will form a positive attitude of the future specialist to future professional activities.

Key words: culture, professional culture, educator, communication styles, motivation, interaction.

Постановка проблеми. Освіта займає особливе місце в системі культури, і її основним завданням є забезпечення фундаментальної наукової, професійної та практичної підготовки, здобуття громадянами ступенів вищої освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення їх кваліфікації.

Сьогодні, в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, соціально-економічних і духовно-культурних перетворень, коли пріоритетною є система відносин, у яких основними якостями, необхідними для професійного успіху, є кваліфікація людини, рівень загальнокультурної та психологічної підготовки, підвищується роль освіти, а проблема формування професійної культури педагога стає особливо актуальною. Сучасний світ вимагає розвитку професійної культури педагога оскільки зростають вимоги до рівня загальної та спеціальної підготовки випускників ЗВО; до підготовки майбутніх фахівців до професійного та успішного входження в ринок праці за умови постійного професійного самовдосконалення та самореалізації з метою цілеспрямованого виховання молоді в духовно-моральних цінностях.

Отже, актуальність цієї проблеми є незаперечно важливою. Проведене дослідження дозволить уточнити і скорегувати ряд теоретичних положень, які

стосуються організації навчального процесу у ЗВО, заснованого на використанні технологій розвитку професійної культури майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній літературі розглядаються проблеми формування професійної культури різних фахівців – педагогів, інженерів, працівників державної служби та ін. (Т. Бабенко, Я. Войтальянова, І. Зязюн, Т. Іванова, В. Ігнатов, І. Ісаєв, В. Кравцов, Н. Кузьміна, С. Куценко, Н. Молоткова, Л. Набіулін, В. Омаров, В. Радул, О. Савченко, О. Сердюк, В. Сластьонін, Л. Хомич тощо).

Аналіз названих наукових джерел показав, що шляхи, методи, засоби формування професійної культури майбутнього фахівця в процесі його підготовки до майбутньої професійної діяльності відображають спрямованість авторських підходів на вирішення найбільш загальних проблем, пов'язаних з формуванням професійної культури майбутнього фахівця і приватних питань, які враховують специфіку професійної діяльності та основні професійні функції фахівців різних професійних галузей. Зупинимось детальніше на розгляді робіт, які висвітлюють проблему формування професійної культури педагога.

Мета статті полягає у розкритті поняття професійна культура та визначення особливостей формування в умовах закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Розуміння поняття професійна культура неможливо без визначення поняття загальна культура. В українському педагогічному словнику С. Гончаренко поняття «культура» трактується як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історичнодосягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. У вужчому розумінні культура — це «сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» (Гончаренко, 1997: 182).

Феномен професійної культури в науковій літературі традиційно трактується як сукупність теоретичних знань і практичних умінь, пов'язаних з конкретним видом праці (Войтальянова, 2007: 24). Існує більше 25 трактувань визначення «професійна культура». Аналіз літератури дозволяє говорити про те, що одним з перших в науковий обіг термін «професійна культура» ввів В. Подмарков, який включав у зміст професійної культури: а) особливі знання даного виду праці, що становлять зміст професії; б) знання даної виробничої ситуації. Під суб'єктом професійної культури В. Подмарков має на увазі конкретний виробничий колектив, цех, бригаду (Подмарков, 1972: 318).

Дослідники В. Радул, В. Кравцов, М. Михайліченко розглядають професійну культуру педагога як складову його загальної культури, складне утворення у цілісній структурі особистості, що характеризує всю сукупність відносин у сфері педагогічної діяльності та відповідний розвиток індивідуальних професійно значущих здібностей, розумових, психологічних та фізичних якостей, мотиваційної сфери, яка забезпечує високу якість і позитивне ставлення до професійної діяльності (Радул, 2007: 85).

В науковій літературі існує думка, що «професійна культура має об'єктивний вимір, що характеризує її як суму надбань, цінностей, способів спілкування, традицій, ритуалів, досягнень науки, освіти, що, будучи створеними в процесі діяльності людей, через опредметчування відділилися від них і стали самостійними утвореннями зі специфічними зв'язками, та суб'єктивний, що виражається у особистісній інтеріоризації цих надбань та атрибутів». Проте, професійна культура реалізується тільки через суб'єктивний вияв, тобто є «складним інтегральним утворенням в цілісній структурі особистості фахівця, що ... може формуватися лише в контексті соціальної, суспільно-корисної діяльності» (Кравцов, 2004: 83). Тобто, професійна культура виступає особистісною якістю майбутнього педагога в умовах залучення до певної діяльності.

Дослідниця Н. Крилова вказує теоретичні підходи до формування культури особистості фахівця: філософський, який розкриває загальні

закономірності формування особистісної культури, її сутності і прояву; науковий, який описує на основі різних наукових теорій (педагогіки, етики, психології тощо) особливості її становлення; соціально-психологічний та соціологічний, які розкривають соціальні функції, умови і механізми дії особистісної культури в суспільному житті, при цьому кожен з цих підходів вирішує конкретні завдання і вивчається в рамках конкретної суспільної науки (Крилова, 1990: 18-19).

Н. Крилова стверджує, що завдяки системному підходу можливо провести різнобічний аналіз педагогічних процесів формування культури майбутнього фахівця, оскільки культура особистості, яка є результатом всебічного розвитку духовних сил і здібностей, передбачає цілісну взаємодію її компонентів (Крилова, 1990:19).

Відомо, що основою формування і функціонування професійної культури фахівця є діяльність, оскільки: норми професійної культури формуються і проявляються в процесі здійснення фахівцем професійної діяльності; сам фахівець є носієм загальної культури і культурних норм, приписів, передбачених певною спеціальністю. При цьому діяльність людини є фактором формування культури, якщо в певній діяльності реалізуються творчі, сутнісні сили людини, і лише в цьому випадку культура постає як цінний продукт соціальної діяльності (Ігнатов, 2000: 55). На думку Г. Соколової культура виступає комплексним виразом активного творчого характеру людської діяльності, оскільки формування того чи іншого типу культури відбувається в певних соціально-економічних умовах і відображає організаційно-технічні аспекти способу виробництва, тому будь-який тип культури повинен містити в собі певні принципи здійснення цього виробництва, тобто представляти сукупність механізмів і засобів, які регулюють, організовують, направляють і координують діяльність соціального суб'єкта на досягнення певних соціально значущих цілей (Соколова, 1980: 24).

В рамках діяльнісного підходу цікавим на нашу думку є контекстний підхід, який було запропоновано А. Вербицьким. В рамках контекстного

підходу передбачається моделювання предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця в процесі навчання, за допомогою чого і відбувається розвиток предметно-професійних і соціальних якостей особистості фахівця (Вербицький, 1991: 32). Цей підхід сприяє особистому включенню студента до освоєння професійної діяльності як до частини людської культури, збагачення соціального досвіду за рахунок творчого розвитку особистості майбутнього фахівця. Ми вважаємо, що контекстний підхід до навчання враховує низку важливих умов, які сприяють формуванню професійної культури майбутнього фахівця, а саме становлення студента в активну життєву позицію; засвоєння студентом знань з метою розв'язання майбутніх професійних ситуацій, що може сприяти формуванню як навчально-пізнавальної, так і професійної мотивації; отримання студентом навичок ділового спілкування.

Соціальні відносини, що втілюються в культурі спілкування, є важливими в процесі реалізації професійної діяльності для формування професійної культури. Культура спілкування являє собою систему знань, умінь і навичок адекватної поведінки в різних ситуаціях спілкування (Коджаспірова, 2005: 152).

Дійсно, спілкування – це процес безпосередніх взаємовідносин, заснованих на адекватному розумінні і навмисної передачі знань, думок і переживань відповідно до соціальних норм і умов здійснюваної діяльності.

На думку В. Кукушкіна, в процесі спілкування на відносини людей накладає свій відбиток як загальна культура суспільства, так і ступінь засвоєння цієї культури (прояв культурності) кожним із суб'єктів спілкування (Кукушкін, 2002: 46). На наш погляд, найбільш значущим типом спілкування для формування професійної культури майбутнього фахівця є ділове спілкування, яке виникає між людьми, пов'язаними певними професійними інтересами, і спрямоване на досягнення якоїсь предметної (фахової, ділової) домовленості (Баєва, 2003: 7). Вочевидь, спілкування викладача і студента є діловим, яке на відміну від дружнього (міжособистісного) вимагає вміння будувати відносини з різними людьми, часто з тими, хто нам не приємний (Баєва, 2003: 7-8).

Важливим, на нашу думку, є поняття «стиль спілкування». Стиль спілкування – це індивідуально-типологічні особливості взаємодії між людьми, а фундаментом стилю спілкування особистості є її морально-етичні установки і оцінки соціально-етичних установок суспільства (Руденський, 1998: 23). Найбільш поширеними стилями спілкування, які сприяють формуванню професійної культури майбутнього фахівця можна виділити творчий, дружній, дистанційний, діловий, позитивний тощо. На думку Є. Руденського, стиль спілкування безпосередньо впливає на емоційну атмосферу взаємодії (Руденський, 1998: 23), тому продуктивність та позитивний характер спілкування визначаються здатністю викладача і студента вибрати продуктивний стиль спілкування, і знанням культурних норм.

Також і в сфері міжособистісного спілкування майбутній фахівець реалізує свій творчий, особистісний потенціал. Тому важливо орієнтувати студентів на дружнє середовище, культуру спілкування, створення сприятливої психологічної атмосфери в студентській академічній групі, що дозволить сформуванню у них розуміння того, що дотримання культурної норми забезпечує успішність в професійному становленні.

Для розгляду процесу формування професійної культури майбутнього фахівця важливим є, на нашу думку, особистісно орієнтований підхід.

В процесі здійснення професійної підготовки за умов використання особистісно орієнтованого підходу важливим є особистісне начало, встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем і студентом за допомогою спільної діяльності, шляхом створення ситуації, яка актуалізує сили саморозвитку особистості. Знання викладача і студента культурних норм і правил є основою встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин. Саме культурна норма дозволяє зберігати розумну дистанцію, не переходити нормативних кордонів в спілкуванні і в той же час організувати спільну творчу діяльність, спрямовану на вирішення завдань, які є значущими для майбутньої професії.

Ми вважаємо, що при формуванні професійної культури майбутнього фахівця студентам необхідно дати знання про цінності майбутньої професійної

діяльності, виділивши при цьому цінності культури, значимі для успішного здійснення професійної діяльності; сформувати позитивне ставлення до названих цінностей і готовність діяти відповідно до них.

В науковій літературі визначені тенденції та сформульовані принципи формування професійної культури фахівця. Однією з головних тенденція, яка розкриває залежність формування професійно-педагогічної культури від ступеня розвитку професійної свободи особистості, її творчої самореалізації в педагогічній діяльності, у виборі її стратегії і тактики (Ісаєв, 2002: 124). Ця тенденція реалізується принципами індивідуалізації і диференціації формування педагогічної культури, що сприяє побудові педагогічної концепції викладача, оцінці його особистісних і професійних якостей; професійно-педагогічної спрямованості цілісного освітнього процесу, що дозволяє поєднувати загальну і професійну культуру особистості відповідно до особистісних інтересів і суспільних потреб.

Формування професійної культури фахівця визначається ступенем розвитку професійної свободи особистості, її творчої самореалізації в професійній діяльності, оскільки культура, яка є сферою свободи людини, дає можливість для творчого прояву здібностей особистості (Лукін, 2002: 17). Деякі науковці підкреслюють, що саме в процесі вільної праці людина отримує можливість найбільш повного самовираження для створення ним предметів матеріального і духовного виробництва, в процесі чого в найбільш повній мірі розкривається його індивідуальність (Лукін, 2002: 15-16). Ми вважаємо, що самореалізація особистості дійсно сприяє розвитку професійної культури, оскільки в процесі самореалізації людина набуває нових знань та вмінь.

Діяльність педагога носить творчий характер, тому важливим завданням професійної освіти є розкриття творчого потенціалу майбутнього педагога у ЗВО. На цьому тлі важливою є свобода особистості.

Ми поділяємо думку І. Ісаєва, який трактує свободу особистості як виборчу творчу активність особистості, що відрізняється від тієї активності, яка здійснюється при відсутності вибору, з примусу. Свобода робить людину

відповідальною за вибір зроблений перед собою і перед суспільством. Тому важливим стає завдання розвитку суб'єктивності майбутнього педагога, наприклад, вміння вирішувати можливі професійні завдання, спираючись на даному етапі його професійного розвитку на ті знання і вміння, які присутні в цей момент в соціально-професійному досвіді майбутнього педагога.

Реалізація цієї тенденції для формування професійної культури майбутнього педагога відбувається за допомогою втілення в практику таких принципів, як принцип індивідуалізації та диференціації, що, з урахуванням індивідуальних особливостей, сприяє розвитку особистості майбутнього педагога та засвоєнню цінностей професійної культури. Принцип професійної спрямованості цілісного освітнього процесу у ЗВО забезпечує зв'язок соціальної та технічної сторони праці в структурі освіти.

Наступною значущою тенденцією, яка визначає ряд принципів формування професійно-педагогічної культури викладача, є тенденція апробації, тобто активної спрямованості до використання вітчизняного та зарубіжного науково-педагогічного досвіду. Вона знаходить своє практичне вираження в принципах: а) соціокультурної детермінації професійно-педагогічної діяльності, що пояснюється впливом культури суспільства на життєдіяльність окремого індивіда; б) безперервності і наступності, що дозволяє забезпечити поступальне формування професійно і особистісно значущих якостей, оволодіння новими знаннями; в) ціле визначальне включення в інноваційну діяльність, яке сприяє розвитку інноваційної культури як компонента професійно-педагогічної культури (Ісаєв, 2002: 131). Важливим, на нашу думку, є вміння адаптувати зарубіжний досвід до сучасної ситуації розвитку українського суспільства.

Важливою є тенденція гуманістичної спрямованості професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи (Ісаєв, 2002: 132).

Для реалізації цієї тенденції І. Ісаєв виділяє наступні принципи: а) принцип єдності системного та особистісно-діяльнісного підходів у формуванні особистості, що сприяє формуванню цілісної культури особистості

майбутнього фахівця, його рефлексивної культури як майбутнього викладача; б) принцип імплікації загальної та педагогічної культури, оскільки в процесі залучення майбутнього фахівця до загальнолюдських цінностей відбувається перетворення зовнішніх впливів на внутрішні мотиви особистості; в) принцип професійно-педагогічного самовдосконалення, тобто створення умов для подальшої спільної освітньої і професійної самоосвіти і саморозвитку (Ісаєв, 2002: 133-134).

Важливим, на нашу думку, є формування ціннісних мотивів студентів. В результаті проведених вченими досліджень було з'ясовано, що в процесі навчання студенти часто прагнуть не тільки отримати високу професійну підготовку, а й продовжити загальнокультурний розвиток, хоча на сьогодні основним мотивом здобуття вищої освіти є оцінка практичності та прибутковості майбутньої професійної діяльності (Фаустова, 2004: 20-21). А. Столяренко зазначає, що в процесі навчання значущими є особисті зусилля кожного студента, серед яких виділяється самомотивування роздумами над сенсом життя, над розумінням залежності всього життя від того, як будуть використані роки в освітньому закладі, прагнення реалізувати надані можливості (Столяренко, 2004: 304-305).

М. Рогов вважає, що існує група безпосередніх мотивів, які включаються в процес діяльності і які відповідають її соціально значимим цілям і цінностям. Вчений поділяє їх на пізнавальні мотиви (прагнення до творчої дослідницької діяльності, процес вирішення пізнавальних завдань, самоосвіта, орієнтація на нові знання) та мотиви розвитку особистості (потреба в постійному духовному і інтелектуальному розвитку, прагнення розширити кругозір і інтуїцію, підвищити свій культурний рівень). М. Рогов також виділяє групи опосередкованих мотивів, до яких він відносить соціальні мотиви (усвідомлення необхідності в отриманні вищої освіти, престижність вищої освіти, бажання стати повноцінним членом суспільства, обов'язок і відповідальність, соціальна ідентифікація, певне положення в групі, схвалення викладачів), мотиви досягнення (краще підготуватися до професійної

діяльності, отримати високооплачувану роботу) і утилітарні мотиви (отримати стипендію, отримати місце в гуртожитку). Опосередковані мотиви, перебувають поза самої діяльності, але пов'язані з цілями і цінностями даної діяльності і частково в ній задовільняються (Рогов, 1998: 94).

Відомо, що значущими мотивами для студентів є мотиви розвитку особистості. Серед пізнавальних мотивів на перше місце виступає мотив самоосвіти, що свідчить про розуміння студентами необхідності навчатися протягом усього життя, та про прагнення до розвитку організаційної культури. Серед опосередкованих мотивів значущими є мотиви досягнення, де головними є мотивація до підготовки до професійної діяльності якомога краще, та отримання високооплачуваної роботи, що говорить про розуміння студентами того, що успішне навчання у ЗВО є основою їх становлення як справжніх фахівців. Таким чином, ми можемо стверджувати, що навчальна діяльність є засобом досягнення професійних цілей навчання.

На думку дослідників А. Бакшаєвої і А. Вербицького успіхи навчальної діяльності студентів на 70% обумовлені мотивацією і лише на 30% - здібностями (Вербицький, 1998: 96). Це говорить про велику значущість мотивів в процесі навчальної діяльності студентів. Вчені пропонують різноманітну палітру засобів формування ціннісних мотивів студентів.

Низка вчених, беручи до уваги ціннісну значущість пізнавальних мотивів, пропонують використання форм та методів активного навчання контекстного типу. Форми і методи контекстного навчання сприяють інтенсифікації процесу навчання, придбання студентами досвіду інноваційної діяльності в контексті майбутньої професії, надають даному процесу творчий характер, формують пізнавальні, професійні мотиви, а також цілісне уявлення про професію, вміння і навички соціальної взаємодії та спілкування, індивідуального і спільного прийняття рішень, виховують відповідальне ставлення до справи, сприяють засвоєнню соціальних цінностей, що втілюються в різних проявах культури (Вербицький, 1998: 96).

Ми вважаємо, що при формуванні професійної культури майбутнього педагога також важливо використовувати форми і методи активного навчання як забезпечують засвоєння знання про основи професійної культури педагога, усвідомлення себе як носія культурних зразків, формування позитивного ставлення до професійної діяльності, до колег та студентів.

Інші дослідники звертають увагу на пізнавальну активність студентів. Інтерес до цієї проблеми можна легко пояснити, оскільки здобувач освіти може проявляти високий ступінь активності в засвоєнні навчального матеріалу. Він може пропонувати організаційні форми пізнавальної діяльності або включатися в завдання, запропоновані викладачем, активно проявляти свою суб'єктність, відстоювати свою позицію. Тому важливим є звернення уваги на підвищення ролі самостійної роботи студентів, яка вимагає досить високого рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, особистої відповідальності та приносить задоволення як процес самовдосконалення і самопізнання. Всі ці якості сприяють розвитку організаційної культури особистості, яка, в свою чергу, передбачає залучення особистості до цінностей тієї організації, до складу якої дана особистість входить. Студенти в процесі самостійно організованою пізнавальної діяльності знаходять різну інформацію. Представлення результатів самостійної роботи вимагає створення діалогового простору, де є можливість у кожного його учасника активно проявити свою суб'єктну позицію, дотримуючись культурних норм. У діалозі формується культура спілкування, що виявляється в умінні відстоювати свою позицію, вислухати, бути терпимим по відношенню до іншого.

При формуванні професійної культури майбутнього педагога також важлива організація його самостійної роботи, що передбачає активне засвоєння знань про цінності професійної культури і формує активну суб'єктну позицію.

В науковій літературі виділяються три основні блоки формування професійної культури майбутнього фахівця: інваріантний, соціально-професійний і спеціальний (Зарецька, 2002: 14-16).

До інваріантного блоку науковці включають орієнтовні основи майбутньої професійної діяльності, емоційно-ціннісне ставлення до праці, загальнотрудова і загальнонавчальні вміння та особистісні якості, які можуть бути затребувані в будь-якій професійній діяльності, такі, як прагнення доводити розпочату справу до кінця, старанність, акуратність.

Соціально-професійний блок включає в себе ті вміння, які забезпечують успішність майбутньої професійної діяльності, становлення особистості фахівця в процесі здійснення професійної діяльності: здатність до пошукової, творчої активності, оволодіння технологією проектної діяльності, екологічну та інформаційну культуру.

Спеціальний блок професійної культури включає в себе професійну етику і комунікативну культуру. Представлені блоки є доказом того, що в процесі формування професійної культури фахівця формуються і інші види загальної культури, такі, як моральна, естетична, екологічна, інформаційна, економічна, політична, культура спілкування тощо. Таким чином, формування професійної та загальної культури фахівця є взаємопов'язаним, цілісним та системним процесом.

В процесі формування професійної культури майбутнього педагога інваріантний блок також може бути представлений культурологічним обґрунтуванням майбутньої професійної діяльності, в рамках якого формуються загальнотрудова і загальнонавчальні вміння, емоційно-ціннісне ставлення до праці.

У соціально-професійний блок можуть бути включені дисципліни, що сприяють формуванню енергійності, ініціативності, здатності до пошукової та творчої активності, екологічної культури, інформаційної культури, технології проектної діяльності, організаторських здібностей, мобільності, готовності до оволодіння основами суміжних спеціальностей.

Спеціальний блок професійної культури майбутнього педагога покликаний сформувати у нього знання професійної культури та професійної етики, розуміння їх значущості для професійного та особистісного зростання. На наш

погляд, професійна етика, виступаючи проявом вищого рівня розвитку професійної культури, передбачає не просто знання про поведінкові норми, але і реалізацію цих знань в конкретних, реальних умовах професійної діяльності.

Педагог в процесі своєї роботи реалізує не тільки професійні цінності в якості носія цінностей професійної культури, а й цінності, загальнозначущі для будь-якої людини: повага, прийняття іншої людини, гідність, терпимість по відношенню до іншої людини і ін.

Формування професійної культури майбутнього педагога в процесі його професійної підготовки може включати в себе формування його загальнокультурної (розуміння професійної діяльності як культуровідповідності і усвідомлення себе як носія культурних зразків) і функціональної (застосування знань і умінь при вирішенні професійних завдань з урахуванням норм професійної культури) грамотності; професійно-культурної освіченості (гнучкість мислення, застосування знань і умінь в практичній діяльності); професійної етики як прояви вищого рівня розвитку професійної культури.

Висновки. Аналіз робіт з проблем формування професійної культури майбутнього педагога дозволяє зробити висновок про те, що це процес цілеспрямованої взаємодії педагога і студента з освоєння майбутніми педагогами зразків поведінки і діяльності, заснованих на нормах і цінностях професійної культури, для формування професійної культури майбутнього педагога необхідно створити інтерактивне середовище, засноване на дотриманні культурних норм і правил, що сприяє формуванню системного мислення фахівця, пізнавальних та професійних мотивів та інтересів; встановити суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем і студентом, а також створити сприятливу психологічну атмосферу в студентській групі, дружньому середовищі, що дозволить сформувати позитивне ставлення майбутнього фахівця до майбутньої професійної діяльності, оточуючих людей.

Список використаних джерел

1. Баева О.А. Ораторское искусство и деловое общение: учеб.пособие 4-е изд., испр. Москва : Новое знание, 2003. 368 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод, пособие. Москва : Высш. шк., 1991. 207 с.
3. Вербицкий А., Бакшаева А. Развитие мотивации в контекстном обучении. *Вестник высшей школы*. 1998. № 1. С. 47-50.
4. Войтальянова Я. И. Формирование профессиональной культуры будущего менеджера в процессе его профессиональной подготовки : дис... канд. пед. наук : 13.00.08 / Красноярск, 2007. 202 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
6. Зарецкая И.И. Коммуникативная культура педагога и руководителя. Москва : Сентябрь, 2002. 160 с.
7. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. Київ : АПН України, 1997. 302 с.
8. Игнатов В.Г., Белоліпецкий В.К. Профессиональная культура и профессионализм государственной службы: контекст истории и современность: учебное пособие. Ростов-на-Дону : издательский центр «МарТ», 2000. 256 с.
9. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 208 с.
10. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике Ростов-на-Дону : Издательский центр «МарТ», 2005. 448 с.
11. Кравцов В.О. Теоретичні аспекти інтерпретації змісту професійної культури вчителя. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2004. Вип. 54. С. 81-85.
12. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста: метод. пособие. Москва : Высш. шк., 1990. 142 с.

13. Кукушкин В. С. Введение в педагогическую деятельность: учеб.пособие. Ростов-на-Дону, 2002. 217 с.
14. Лукин Н.Н., Навальный С.В. Культура, творчество, право, личность: Социально-философский и философско-правовой анализ. Вопросы методологии. Красноярск: Краснояр. гос. аграр. ун-т., 2002. 424 с.
16. Подмарков В. Г. Введение в промышленную социологию. Москва : Мысль, 1973. 412 с.
17. Радул В.В., Кравцов В. О., Михайліченко М. В. Основи професійного становлення особистості сучасного вчителя : навчальний посібник. Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2007. 252 с.
18. Рогов М. Мотивация учебной и коммерческой деятельности студентов. *Высшее образование в России*. 1998. № 4. С. 90-96.
19. Руденский Е.В. Основы психотехнологии общения менеджера: учебное пособие. М. : ИНФРА-М; Новосибирск : НГАЭиУ, 1998. 180 с.
20. Соколова Г. Н., Бабосов Е. М.Труд и профессиональная культура (опыт социологического исследования). Минск. : Изд-во БГУ, 1980. 144 с.
21. Столяренко А.М. Психология и педагогика: учеб.пособие для вузов. Москва : Юнити-дана, 2004. 423 с.
22. Фаустова Э.Н. Студент нового времени: социокультурный профиль. Москва , 2004. 72 с.

References

1. Baeva O. A. Oratorskoe iskusstvo i delovoe obshchenie: ucheb.posobie [Public speaking and business communication: textbook] 4-e izd., ispr. Moscow : New knowledge, 2003. 368 p. [in Russian].
2. Verbickij A. A. Aktivnoe obuchenie v vysshej shkole: kontekstnyj podhod: metod. posobie. [Active learning in higher education: contextual approach: manual] Moscow : Higher school, 1991. 207 p. [in Russian].
3. Verbickij A., Bakshaeva A. Razvitie motivacii v kontekstnom obuchenii.[Development of motivation in contextual learning] Higher school bulletin 1998. Nr 1. P. 47-50 [in Russian].

4. Vojtal'yanova YA. I. Formirovanie professional'noj kul'tury budushchego menedzhera v processe ego professional'noj podgotovki [Formation of professional culture of a future manager in the process of his professional training]: : dis ... cand. ped. Sciences. Krasnoyarsk, 2007. 202p. [in Russian].

5. Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical vocabulary]. Kyiv : Lybid, 1997. 375 p. [in Ukrainian].

6. Zareckaya I. I. Kommunikativnaya kul'tura pedagoga i rukovoditelya. [Teacher and leader communicative culture] Moscow : September, 2002. 160 p. [in Russian].

7. Ziaziun I.A., Sahach H.M. Krasa pedahohichnoi dii [The beauty of pedagogical art] Kyiv : APN Ukraine, 1997. 302 p. [in Ukrainian].

8. Ignatov V. G., Belolipeckij V. K. Professional'naya kul'tura i professionalizm gosudarstvennoj sluzhby: kontekst istorii i sovremennost': uchebnoe posobie.[Professional culture and professionalism of public service: the context of history and modernity: a tutorial.] Rostov-on-Don: publishing center «Mart», 2000. 256 p. [in Russian].

9. Isaev I. F. Professional'no-pedagogicheskaya kul'tura prepodavatelya : ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. Zavedenij [Professional and pedagogical culture of the teacher: textbook. manual for stud. higher. educational. establishments.]. Moscow : Publishing Center Academy, 2002. 208 p. [in Russian].

10. Kodzhaspirova G. M., Kodzhaspirov A. YU. Slovar' po pedagogike [Dictionary of Pedagogy] Rostov-on-Don: Publishing Center «Mart», 2005. 448 p. [in Russian].

11. Kravtsov V.O. Teoretychni aspekty interpretatsii zmistu profesiinoi kultury vchytelia [Theoretical aspects of the interpretation of the teacher's professional culture]. Scientific notes of the KDPU. Series: Pedagogical Sciences. Kirovohrad: RVV KDPU im. V.Vinnichenka, 2004. Nr 54. P. 81-85 [in Ukrainian].

12. Krylova N. B. Formirovanie kul'tury budushchego specialista: metod, posobie. [Formation of the culture of the future specialist: method manual] Moscow : Higher school, 1990. 142 p. [in Russian].

13. Kukushkin V. S. Vvedenie v pedagogicheskuyu deyatelnost': ucheb.posobie [Introduction to pedagogical activity: textbook] Rostov-on-Don: 2002. 217 p. [in Russian].

14. Lukin H. N., Naval'nyj S. V. Kul'tura, tvorchestvo, pravo, lichnost': Social'no- filosofskij i filosofsko-pravovoj analiz. Voprosy metodologii. [Culture, creativity, law, personality: Socio-philosophical and philosophical-legal analysis. Methodological issues] Krasnoyarsk: Krasnoyar. gos. agrar. un-t., 2002. 424 p. [in Russian].

16. Podmarkov V. G. Vvedenie v promyshlennuyu sociologiyu [An Introduction to Industrial Sociology]. Moscow : Mysl', 1973. 412 p. [in Russian].

17. Radul V. V., Kravtsov V. O., Mykhailichenko M. V. Osnovy profesiinoho stanovlennia osobystosti suchasnoho vchytelia : navchalnyi posibnyk [Fundamentals of the professional development of the specialness of the bitter teacher: the head master]. Kirovohrad, «Imeks-LTD», 2007. 252 p. [in Ukrainian].

18. Rogov M. Motivaciya uchebnoj i kommercheskoj deyatelnosti studentov [Motivation of educational and commercial activities of students]. Higher education in Russia. 1998. Nr 4. P. 90-96. [in Russian].

19. Rudenskij E. V. Osnovy psihotekhnologii obshcheniya menedzhera: uchebnoe posobie [Fundamentals of psychotechnology of communication of a manager: a tutorial.]. Moscow :INFRA-M; Novosibirsk : NGAEiU, 1998. 180 p. [in Russian].

20. Sokolova G. N. Babosov E. M.Trud i professional'naya kul'tura (opyt sociologicheskogo issledovaniya) [Labor and professional culture (experience of sociological research)]. Minsk.: Izd-vo BSU, 1980. 144 p. [in Russian].

21. Stolyarenko A. M. Psihologiya i pedagogika: ucheb. posobie dlya vuzov [Psychology and pedagogy: textbook. Manual for universities.]. Moscow : Yuniti-dana, 2004. 423 p. [in Russian].

22. Faustova E. N. Student novogo vremeni: sociokul'turnyj profil' [A student of modern times: sociocultural profile]. Moscow , 2004. 72 p. [in Russian].